

A KENTI EGYETEMI KÖNYVTÁRRÓL

RÓNAI Tamás

Az amerikai egyetemi könyvtárak reneszánszáról adott hírt a *Library Journal* 1971. évi száma.¹

Rövid értékelésből és a tizenöt oldalnyi statisztikából kiderül, hogy az Egyesült Államokban öt év alatt (1967. januárja és 1971. decembere között) állami- és magánalapítványok támogatásával 257 új egyetemi könyvtárat építettek és 105 könyvtárárpületet tataroztak. A felépített új könyvtárak közül 17 épült 5 millió dollár feletti költséggel. Ezek egyike a Kent State University Libraries, Kent Ohio (a továbbiakban Kenti Egyetemi Könyvtár), ahol az 1977/78. év Gombocz ösztöndíjasaként volt alkalmam egy évet eltölteni.

Az egyetemi könyvtárak építési és felújítási programjának motorja a használók számának gyors növekedése mellett a modern technika volt. Mintegy háromezer kisebb-nagyobb egyetemi és főiskolai könyvtár épület- és berendezésselátottsági színvonala az 1970-es évek elején elérte azt az optimális szintet, amely a társadalmi szükségletek kielégítéséhez nélkülözhetetlen.

A könyvtárat egy szűkebb és egy nagyobb környezet veszi körül. A szűkebb környezet esetünkben a Kenti Állami Egyetem, nagyobb környezete az amerikai könyvtárak és információs szolgáltatások összessége. A prioritásokat a szűkebb környezet határozza meg, a célok realizálásának lehetőségét az egész könyvtári és tájékoztatási infrastruktúra szabja meg.

A Kenti Egyetemi Könyvtár szűkebb környezete a Kent State University, a Kenti Állami Egyetem.² A Kent State University, Észak-Ohio legnagyobb, rangsorban az USA. 26. legnagyobb egyeteme. Az egyetem 98 épülettel jól felszerelt laboratóriumokkal és két számítógéppel rendelkezik. 20 ezer egyetemi hallgatót jól felkészült több nemzetközileg is elismert professzor oktat valamennyi tudományterületre kiterjedően.

A könyvtár ehhez képest viszonylag nem nagy állományú (1,5 millió könyv, számos periódikum, mikroformátum és audiovizuális anyag), de így is képes a tantervi követelmények teljesítéséhez szükséges irodalmat rendelkezésre bocsátani, a kutatói igényeket kielégíteni és mindezekon felül az egyetemi közösség szórakoztatását biztosító irodalmat szolgáltatni.

A könyvtár feladatainak ellátásához a makrokörnyezettől kap támogatást. Megállapításunkat ezen a helyen csupán néhány ténnyel kívánjuk alátámasztani: a Lockheed-cég kaliforniai számítógépével távolságtól függetlenül közvetlen on-line kapcsolat létesíthető az ország bármely pontjáról. Ez teszi lehetővé, hogy a több ezer mérföld távolságból is konzultálni lehessen 60 szövetségi, egyetemi vagy magánkézben lévő adatbázissal. Hasonló adatbázist rendelkezésre bocsátó rendszert üzemeltet a System Development Corporation cég is. Ezenkívül még számos bibliográfiai rendszer működik (pl. OCLC, BALLOTS stb.)

A könyvtárak között kiépült az országos telex-rendszer, amely szintén megsokszorozta a kapcsolatteremtés lehetőségét. A könyvtárak együttműködnek nemcsak automatizált rendszerek közös használatában, hanem abban is, hogy állományukból egymásnak kölcsönöznek. Regionális alapon és könyvtártípus szerint hálózatokat hoznak létre, amelyek közös szerzeményezési politikát is folytatnak. A regionális és az országos együttműködés költségcsökkentő hatású.

A Kenti Egyetemi Könyvtár tagja az OCLC rendszernek, információ visszakereső szolgálatának termináljai on-line kapcsolatban vannak a LOCKHEAD-cég DIALOG rendszerének adatbázisaival. Mindezek mellett a könyvtár tagja a Northeastern Ohio Major Academic Libraries (NEOMAL) elnevezésű könyvtári hálózatnak. A hálózatban jelenleg 6 egyetemi és egy szakkönyvtár vesz részt.

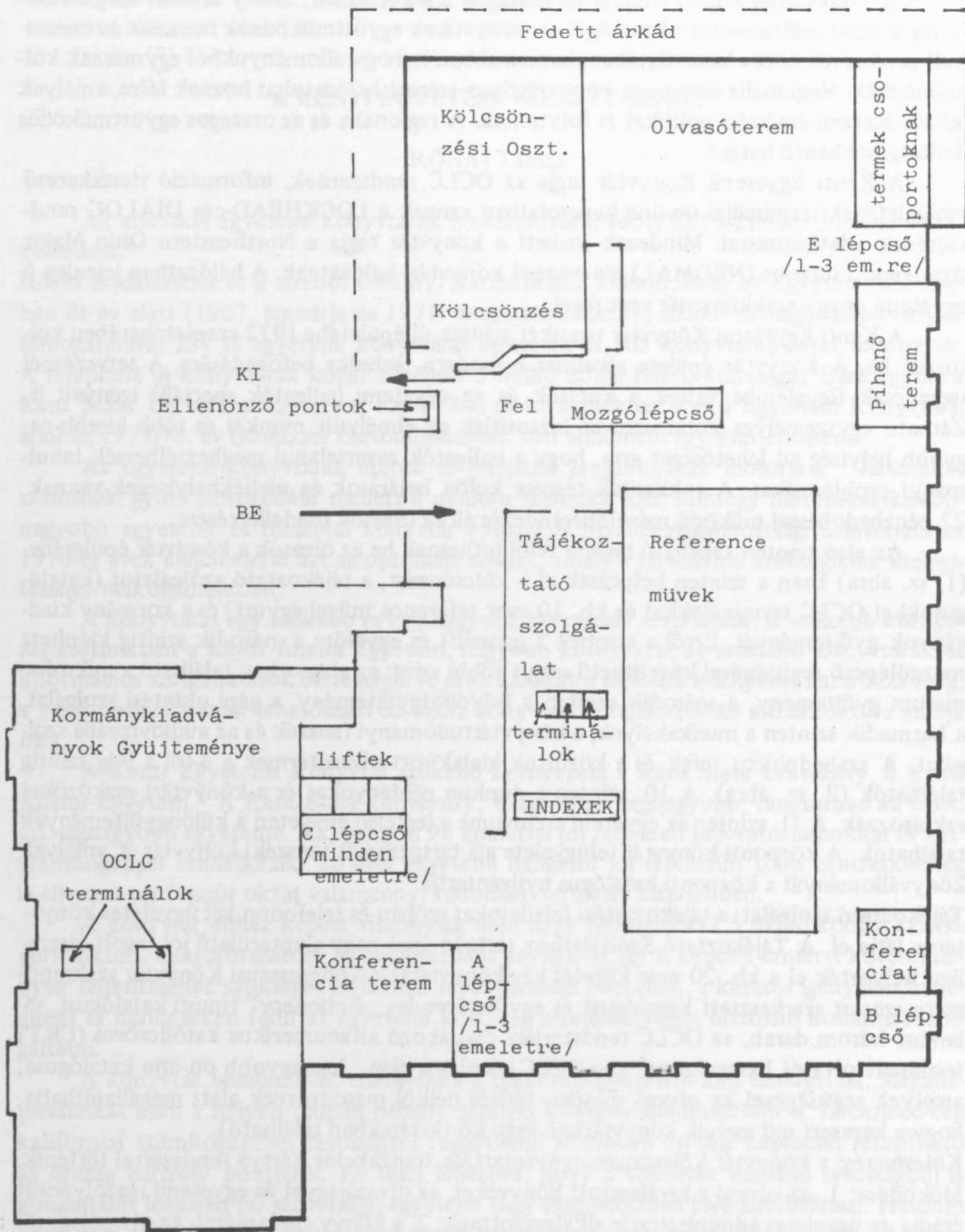
A Kenti Egyetemi Könyvtár tizenkét szintes új épületébe 1972 szeptemberében költözött be. A könyvtár épülete alkalmas a modern technika befogadására. A tervezésnél ugyancsak figyelembe vették a kutatók és az egyetemi hallgatók speciális igényeit is. Zárható egyszemélyes kutatószobák biztosítják az elmélyült munkát és több kisebb-nagyobb helyiség ad lehetőséget arra, hogy a hallgatók zavartalanul megbeszélhessék tanulmányi problémáikat. A rokkantak részére külön bejáratok és mellékhelyiségek vannak. 22 pénzbedobással működő másolóberendezés áll az olvasók rendelkezésére.

Az első szinten található bejárat felől juthatnak be az olvasók a könyvtár épületébe. (1. sz. ábra) Ezen a szinten helyezték el a kölcsönzést, a tájékoztató szolgálatot (katalógusokkal OCLC terminálokkal és kb. 10 ezer reference művel együtt) és a kormány kiadványok gyűjteményét. Erről a szintről 3 gyorslift és egyelőre a második szintig kiépített mozgólépcső segítségével közelíthető meg a többi szint: az alagsorban található a mikroformátum gyűjtemény, a második szinten a folyóiratgyűjtemény, a gépi oktatási szolgálat, a harmadik szinten a munkahelyek, a könyvtártudományi tanszék és az audiovizuális szolgálat. A szabadpolcos terek és a közöttük kialakított olvasótermek a 4-től a 9-ig szintig találhatóak (2. sz. ábra). A 10. szinten a duplum példányokat és a könyvtári eszközöket raktározzák. A 11. szinten az egyetem archívuma a legfelső emeleten a különgyűjtemények találhatóak. A központi könyvtár felügyelete alá tartozik hat tanszéki könyvtár is, amelyek könyvállományát a központi katalógus nyilvántartja.

Tájékoztató szolgálat: a tájékoztatási feladatokat szóban és telefonon két ügyeletes könyvtáros látja el. A Tájékoztató Szoltálatához tartozó igen nagy alapterületű jól tagolt teremben helyezték el a kb. 20 ezer kötetes kézikönyvtárat a Kongresszusi Könyvtár szakrendszere szerint szerkesztett katalógust és egy betűrendes „dictionary” típusú katalógust, valamint három darab, az OCLC rendszerhez csatlakozó alfanumerikus katódcsöves (CRT) terminált olvasói használatra.³ (Az OCLC jelenleg a világ legnagyobb on-line katalógusa, amelyek segítségével az olvasó minden térítés nélkül másodpercek alatt megállapíthatja, hogy a keresett mű melyik könyvtárban vagy könyvtárakban található).

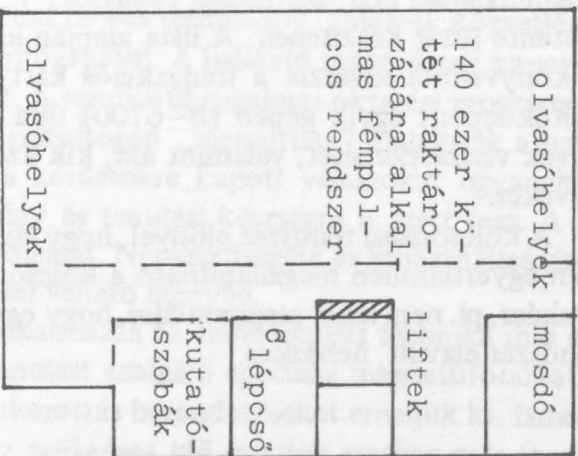
Kölcsönzés: a könyvtár kölcsönzés-nyilvántartása tranzakciós kártya rendszerrel történik. Működése: 1. az olvasó a kiválasztott könyveket, az olvasójegyet és egyetemi igazolványát átadja az ügyeletes adminisztratív alkalmazottnak; 2. a könyv címlapjáról, az olvasójegyről és az egyetemi igazolványról egyidőben egy mikrofelvétel készül; (a tranzakciós kártyák előre lyukasztott, géppel olvasható adathordozók) 3. a tranzakciós kártyákat elhelyezik a

1.számú ábra

Első szint elrendezése

2.számú ábra

Tipikus raktár-olvasóterem
- /4-9 szinteken/

Munkahelyek Igazgatósága	A-V szolgálat	Számitógépes Inf. visszakereső szolg.
Gép Oktatási szolgálat		Könyvtárközi kölcsonzés
	Kölcsonzési osztály	Ellenőrzési pont
		Bejárat

A könyvtárpépület keresztmetszete

3.számú ábra

12	Külön gyűjtemények	
11	Archivum	
10	Eszköz és duplum raktár	
9	Könyvek TO szakrendben	
8	Könyvek LC szakrendben	
7	Könyvek LC szakrendben	
6	Könyvek LC szakrendben	
5	Könyvek LC szakrendben	
4	Könyvek LC szakrendben	
3	Könyvtártudományi művek	Könyvtártud. Tanszék
2	Folyóiratok	
1	Tájékoztató szolgálat	Kormánykiadványok Gyűjteménye
A	Mikroformátum Gyűjtemény	

könyvben és a könyvet, illetve a könyvben elhelyezett fémlapocskát elektromos úton demagnetizálják: (Ld. biztonsági rendszer) 4. a mikrofilmről, amely a számítógép input-ja kéthetente listát készítenek. A lista alapján küldik ki a figyelmeztetéseket; 5. a visszahozott könyvekből kivesszik a tranzakciós kártyát; 6. a tranzakciós kártyákat az egyetemi számítóközpont egyik gépén (B-6700) újra lefuttatják. Ennek alapján állapítják meg a könyvek visszaérkezését, valamint azt, kik azok akik a határidő lejárta után hoztak vissza könyveket.

A kölcsönzési rendszer előnye, hogy viszonylag olcsó (batch feldolgozás) és jogi vita esetén egyértelműen megállapítható a kölcsönző személye. A hátránya viszont, hogy nem naprakész, pl. nem lehet megmondani, hogy egy olvasónál egyidőben hány könyv található. A rendszer elavult, nehézkes.

Biztonsági rendszer: a könyvtár szabadpolcos, az olvasók tetszés szerint válogathatnak a könyvek között, ugyanakkor tetszőleges mennyiségű saját könyvet hozhatnak be a könyvtárba. A könyvtári könyvek, valamint egyéb könyvtári tulajdonságok (pl. magnetofon, fülhallgató, mikroformátumok, stb.) meghatározott helyeire „célpontokat” helyeznek el. Ezek magnetizált állapotban a biztonsági berendezés célpontjai. A biztonsági berendezés elvileg a repülőtéren alkalmazott fegyverkereső detektornak felel meg. Amennyiben a kölcsönzés nem történt meg és ennek ellenére megkísérik a könyvtári tulajdon kivitelét a magnetizált célpontok aktivizálják a rendszert. (Riasztás, az ajtó zárva marad, stb.) A rendszer rendkívül nagy előnye, hogy automatikusan, nagy biztonsággal oldja meg a könyvtári tulajdon védelmét.

Az egyik közelmúltban megjelent tanulmány szerint a biztonsági rendszerbe befektetett minden egyes dollár 1,73 dollár haszonnal térül meg.⁴

Mikroformátum-gyűjtemény: számos olvasókészülék mellett az olvasók rendelkezésére áll két 3M gyártmányú olvasó-másoló berendezés is. Az itt lévő nagy forgalomnak elsősorban az az oka, hogy a New York Times-tól a legjelentéktelenebb helyi sajtótermékig a napilapokat mikrofilmen tárolják. Mikroformátumokon tárolják az időben be nem szerzett szakfolyóiratokat és szakkönyveket is, amelyeket eredetiben már nem sikerült beszerezni. A mikroformátumok széles körben elterjedt használatát a technika fejlettsége, a mikrokiadás elterjedtsége, a cleringhouse-ok mikroformátumos szolgáltatásai, a szerzeményezés munkáját támogató, a mikropublikációkat feltáró bibliográfiai eszközök minősége és mennyisége, a visszakeresést segítő indexművek sokasága és nem utolsósorban gazdasági megfontolások indokolják. A mikroformátum technika fejlettsége ma már nem csak azt jelenti, hogy a tárolás gondjai és az anyagi ráfordítás költségei csökkenthetők, hanem azt is, hogy rendelkezésre állnak hordozható otthon használható mikroformátum olvasó berendezések is, amelyeket a mikropublikációkkal együtt kölcsönözhet az olvasó. (Kutatóintézeink és egyetemi könyvtáraink ellátása hordozható mikroformátum-olvasó készülékekkel minden valószínűség szerint csökkentené az olvasókban, kutatókban még mindig meglévő idegenkedést a mikropublikációkkal szemben.)

Gépi Oktatási Szolgálat: az Egyesült Államok iskolai és egyetemi könyvtáraiban az 1960-as évek óta működnek számítógéppel támogatott egyéni tanulást szolgáló rendszerek. Az oktatógépek lényegében nem mások mint kathód csöves terminálok, amelyek közvetlen kapcsolatban állnak az egyetem központi számítógépével. A hallgató maga létesít kapcsolatot a számítógéppel és kéri a kívánt programot. A rendkívül rugalmas oktatási programok hatékony eszközei az egyéni tanuláshoz. A számítógép „memóriája” emlékszik a hallgató minden válaszára osztályozza és összegzi a kérdésekre kapott válaszokat ugyanakkor a hallgató a konkrét tanulás mellett válaszadási és tanulási készségre is szert tesz. A Kenti Egyetemi Könyvtárban is működik ilyen szolgálat. Népszerűségére és kihasználtságára utal az is, hogy csak előzetes időpont bejelentéssel vehető igénybe.

A gépi oktatási szolgálat kiterjedten alkalmazza az audiovizuális technika más eszközeit is. Ezen a helyen ezek közül a nyelvtanulást szolgáló speciális magnetofonokat és az oktatás valamennyi területén használt videokazettás berendezéseket emeljük ki. Ismeretes, hogy az idegen nyelvű szöveg megértéséhez szükséges idő minden esetben más és más. Ezért nyelvtanulásra olyan speciális magnetofonokat használnak, amelyek a 4 lehetséges sebességgel egyaránt képesek élvezhetően visszaadni a négy sebesség bármelyikével felvett felvételt. Képmagnetofonok szintén rendelkezésre állnak. Így pl. az OCLC rendszerről öt részes videokazetta sorozatot készítettek az olvasók, a könyvtárszakos hallgatók és a könyvtár személyzete részére. Az első rész az olvasókat képzi a rendszer hatékony használatára, míg a további négy rész a rendszer részleteiben mutatja be.

A könyvtár videokazetta gyűjteményének nagyságára nincs adatom, de azt tudom, hogy az elmúlt tanévben a könyvtár 13 ezer darab videokazetta felvételt adott el.

Audiovizuális Szolgálat: a könyvtár AV szolgálata tagja az 50 filmközpontot tömörítő Egyetemi Film Központok Konzortiumának. A konzortium tagjai decentralizáltan gyűjtik, feldolgozzák és rendelkezésre bocsátják a vásárolt különféle típusú filmeket. Egymásnak kölcsönösen bejelentik a megvásárolt és meg nem vásárolt filmeket. Erről évente az R.R. Bowker Company gondozásában 40 ezer tételes oktatási filmeket tartalmazó leltőhelyjegyzéket bocsátanak ki Educational Film Locator címmel. Az oktatást szolgáló filmek helyben nézhetők, kölcsönözhetők. A szolgálat filmvetítőket és magnetofonokat is kölcsönöz úgy az egyetemi hallgatóknak mint az oktatóknak.

Könyvtárközi Kölcsönzés és Kutató Szolgálat: a könyvtárközi kölcsönzés rendkívül hatékonyan működik. Az OCLC ebben a területben egy hatalmas központi katalógus szerepét tölti be. Másodpercek alatt felderíthető, hogy egy adott mű vagy folyóirat mely könyvtárban található meg. A választás általában a legközelebbi könyvtárra esik. Amennyiben a kívánt művek a NEOMAL hálózaton belül megtalálhatók a hálózat közös járművei bonyolítják le a szállítást.

A könyvtárközi kölcsönzést kutatószolgálati tevékenységnek tekintik. A kutatószolgálat szóbeli tájékoztatáson kívül más szolgáltatást nem nyújt. Nem tekintjük kutatószolgálati tevékenységnek, bármennyire is hasznos a telefonüzenet-felvető szolgáltatás, amely

ugyancsak ehhez a részleghez tartozik. Az üzenetfelvevő magnetofonra a kutató a nap bármely órájában bediktálhatja kívánságát, pl. kérheti egy folyóiratcikk xerox másolatát, vagy reference kérdést tehet fel stb. és anyagot vagy szóbeli választ a legrövidebb időn belül megkapja.

Számítógépes Információs Szolgálat: ez a szolgálat 3 db modern NCR terminállal rendelkezik. A szolgáltatást térítés ellenében bárki igénybe veheti. A Szolgálat napi feladatainak ellátása mellett ezeken a terminálokon képzí egyénileg a könyvtárszakos hallgatókat is a számítógépes visszakeresésre. A terminálok a System Development Corporation Számítógépéhez (California) és a Lockheed Dialog adatbázisához kapcsolódik speciális TYMNET távközlési hálózaton keresztül.

A használó rendelkezésére 60 adatbázis áll. Az egyes adatbázisokon belül további file-okat építettek ki. Az egyes adatbázisokból logikai operátorok segítségével lehet egy-egy adott témára keresni.

A keresés menete a következő: 1. A kutató és a szolgálat egyik specialistája megbeszéli a témát. 2. A specialista a megbeszélés alapján meghatározza a deskriptorokat, szinonimákat és rokon fogalmakat. 3. A keresést a specialista maga végzi, figyelembevéve a kutató kiíratásra vonatkozó kívánságait.

A keresés on-line-ban történik. A keresés történhet szabadon választott vagy tezeuszról vett deskriptorok segítségével. A legtöbb adatbázis lehetőséget biztosít mindkettő egyidejű keresésére is.

Kiíratásra a rendszer a következő lehetőségeket biztosítja: a) csak bibliográfiai adatok kiírása b) csak dokumentumok számának kiírása c) a fenti kettő együtt és annotáció kiírása.

Amennyiben a kutató ráér és megelégszik a releváns dokumentumok számával, akkor a keresés igen rövid időn belül befejeződik. A számokat alkalmas időpontban a gép visszakeresi és ennek alapján a kutatónak postán megküldik a bibliográfiai adatokat és annotációkat is.

A sikeres on-line rendszerek működésének egyik alapvető technikai feltétele – amint ez köztudott – a kiváló minőségű postai kábelhálózat. A TYMNET speciális távközlési hálózat példája is bizonyítja. Az is köztudott, hogy az on-line rendszerekben a kereső profil szerkesztését és a visszakeresést végző szakembernek kulcsszerepe van.

Munkaszervezés

Valamennyi az olvasókat nem közvetlenül kiszolgáló osztály egyetlen hatalmas munkateremben helyezték el. Ennek az elhelyezkedésnek a munkafegyelem és a munkamenet szempontjából közvetlen előnyei vannak: mindenki mindenkit lát és ellenőriz, rendkívül előnyös közvetlen összekötő közlekedési és szállítási utak építhetőek ki az egyes részlegek között, az egyetlen teremben, de más-más osztályokhoz tartozók között jó a kapcsolat, egymás munkáját ismerik, átlátják, hogy az a résztvevő, amellyel foglalkoznak mi-ként illeszkedik a folyamatba.

Egy-egy szakemberre (diplomásra) kb. 6–7. könyvtártechnikus (operátor) jut. A diplomás szakemberek minőségi és tartalmi munkát végeznek és egyben irányítják az operátorok munkáját.

A könyvtár az elmúlt évben 11 fős létszámmal, 48 ezer könyvet katalógizált (ebből önálló katalógizálás 4877 monográfia és 363 sorozati mű volt.) Ez a mennyiség csak az OCLC-ben való részvétellel valósítható meg. A résztvevő könyvtárak a rendszerbe (1978. évi adat) hetente 20 ezer bibliográfiai rekordot visznek be és a rendszer hetente 2 millió katalógus kártyát bocsát a felhasználók rendelkezésére. Az OCLC újabb szolgáltatás bevezetésére készül: a rendszer hamarosan képes lesz cirill karakterek felismerésére és ezzel együtt orosz nyelven katalógizált bibliográfiai rekordok fogadására.

A könyvtár operációs költségei

A könyvtár működéséhez szükséges pénzügyi támogatást az egyetem nyújtja. Az egyetem tandíjából és Ohio állam dotációjával teremti elő a könyvtár költségvetési keretét, amely az elmúlt tanévben 1.224.239 dollár volt. A munkabérekre a szerzeményezésre és az épületfenntartásra fordított kiadások mellett a könyvtárnak olyan jelentős egyéb költségei is vannak, mint pl. a számítógépes információ visszakereséshez szükséges terminálok üzemeltetési költségei és az igénybe vett adatbázisok használati díja.

A könyvtárnak nem célja szolgáltatásainak értékesítése vagy profitszerzés, viszont extra szolgáltatásainak terhét mérsékelt haszonnal felhasználóira hárítja. Így térítést kell például fizetni a másolatokért (5 cent/oldal) és a számítógépes szolgálat igénybevételéért, amelynek költsége az igénybe vett adatbázistól a keresés időtartamától és a kiíratástól függ.

Tanulságok

Aligha lehet a Kenti Egyetemi Könyvtárat vagy bármely más amerikai könyvtárat hazai vonatkozásban követendő mintaként kezelni, márcsak a két ország eltérő nagyságrendje miatt sem.

Befejezésként mégis szeretnék néhány általánosítható megállapítást tenni:

1. Elképzelhetetlen széles információs piac nélkül OCLC-hez vagy a DIALOG rendszerhez hasonló nagyságrendű hazai on-line rendszerek kiépítése. A szocialista országok együtt viszont képesek lennének ilyen rendszerek kiépítésére, közös üzemeltetésére. Ebben az esetben az információs fogyasztók piaca már olyan széles lenne, hogy kifizetődne az OCLC-hez hasonló rendszerek működtetése.

2. Országos telephálózatot kellene létrehozni a könyvtárközi kölcsönzés meggyorsítására.

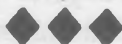
3. Fokozottabb figyelmet kell fordítanunk a mikroformátumok, audiovizuális dokumentumok gyűjtésére és az ezekre alapuló szolgáltatások fejlesztésére.

4. Számítógéppel összekapcsolt komplex oktatási rendszerek tervezése és kiépítése ugyancsak sürgető feladatunk.

A jelzett, nem újkeletű problémák sejtetni engedik jövőbeni feladataink sokaságát.

JEGYZETEK

1. ORNE, J.: The renaissance of academic library building 1967–1971. = Library Journal. 96. vol. 1971. 21. no. 3947–3967. p.
2. A Kenti Egyetemi Könyvtár ismertetéséhez felhasználtam a könyvtár tájékoztató kiadványait, az ábrákat is onnan vettem.
3. OCLC (Ohio College Library Center) Ohio állam támogatásával 1967 júliusában alakult számítógépes rendszer, amely teljes kiépülésekor hat alrendszert foglal majd magába.
Kollektív katalógus és megosztott katalógus, valamint a sorozati kiadványokat ellenőrző két alrendszer már működik. Kiépítés alatt áll az alábbi négy alrendszer: (szerzeményezés, könyvtárközi kölcsönzés, távolsági kölcsönzés, tárgyszó szerinti lekérdezés).
4. MICHALCO J. – HEIDTMANN T.: Evaluating the effectiveness of an electronic security system. = College and Research Libraries, 39. vol. 1978. 4. no. 263–267. p.

AZ UNIMARC formátumot a Kongresszusi Könyvtár is elfogadta a géppel olvasható bibliográfiai adatok nemzetközi cseréjének céljára. Az IFLA által kidolgozott UNIMARC-ot használó országok saját céljukra megtartják eddig használt gépi formátumukat, a nemzetközi cserében azonban egységesen ennek a közvetítő formátumnak megfelelően konvertálják a bibliográfiai leírások adatait.

(LC Inform. Bulletin, 1978. 39. no.)

ORSZÁGOS PERIODIKUMKÖZPONT létesítésének a tervével foglalkoznak az USA könyvtárügyi szervei. A könyvtárközi kölcsönzést szolgáló központ 36 000 kurrens folyóirattal indulna, s gyűjteményét fokozatosan terjesztené ki 60 000 címre és a régebbi évfolyamokra.

(LC Inform. Bulletin, 1978. 37. no.)